

Grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada de instaurare a realismului socialist (1940–1953)

Rezumat

Grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada de instaurare a realismului socialist (1940–1953)

Inițial, în plan estetic și cel ideologic, procesele editoriale din RASSM și Basarabia interbelică s-au dezvoltat radical diferit, după 1940 s-a înregistrat o unificare a lor. În arta graficii de carte din RSS Moldovenească trecerea la realismul socialist s-a caracterizat prin documentalism și ilustrativism, acumularea măestriei profesionale, devenirea manierelor și stilurilor de autor al ilustratorilor. Printre primii graficieni încadrați în aceste procese a fost Evgheni Meregă, care a colaborat cu: Tipografia de Stat din Tiraspol, Editura de Stat (Chișinău), „Școala sovietică” și „Editura Pedagogică și de Învățământ”. Boris Nesvedov și Valentina Neceev au debutat în perioada interbelică. Între anii 1940–1953 în domeniul graficii de carte s-au evidențiat Leonid Grigorașenco, Ilia Bogdesco, Boris Șirokorad, Iacob Averbuh, Ioachim Postolachi, Aleksandr Neforosov ș.a.

Cuvinte-cheie: grafică, carte, ilustrație, gen, compoziție, procedeu, manieră, stil, tendință, realism socialist.

Summary

Book graphics of the Moldavian Soviet Socialist Republic during the formation of socialist realism (1940–1953)

Initially, the publishing processes in MASSR and Bessarabia of the interwar period developed completely differently in the aesthetic and ideological scope. Their unification is observed after 1940. In the art of book graphics of the Moldavian Soviet Socialist Republic, the transition to socialist realism was characterized by documentation and the domination of illustration characteristics, accumulation of professional skills, formation of creative manners and the author's styles of illustrators. Evgheni Meregawas among the first graphic artists involved in these processes who cooperated with: Tiraspol State Printing House, the State Publishing House (Chisinau), „Shkoala sovetica” and „Uchpedgiz”. Boris Nesvedov and Valentina Neceev started in the interwar period. In the period 1940–1953, Leonid Grigorașenco, Ilia Bogdesco, Boris Șirokorad, Iacob Averbuh, Ioachim Postolachi, Aleksandr Neforosov etc. made a name for themselves in the field of book graphics.

Keywords: graphics, book, illustration, genre, composition, principle, manner, style, tendency, socialist realism.

În Moldova procesele editoriale sovietice au început în RASS Moldovenească. La 8 ianuarie 1925, în Balta, a fost organizată Editura de Stat a Moldovei, transferată în 1929 la Tiraspol, iar din 1940 – la Chișinău [23]. În ceea ce privește Basarabia, cunoaștem despre existența de 200 de ani a Tipografiei Eparhiale (numită Exarhicească, organizată la 13 mai 1814) [22]. Între 1920-1939, în Chișinău a funcționat o altă tipografie. Informațiile privind aceasta se găsesc în dosarele Arhivei Naționale din Republica Moldova [1]. Cunoaștem că în Basarabia presovietică au mai existat și tipografiile private și cele de pe lângă școli [21, p. 3-516].

La 7 decembrie 1933, prin Hotărârea Comitetului

Regional din Moldova al PC(b) din Ucraina este înființată *Editura de Partid (Editpartmold)*, mutată în 1940 la Chișinău, în 1943 la Moscova, revine în 1945 în Chișinău [23].

În 1941, în cadrul sistemului Narkompros (Comitetul de Învățământ al Poporului) al RSS Moldovenești a existat editura „Ucipedghiz” (*Yuneduz*, „Editura Pedagogică și de Învățământ”), unde se editau manuale, literatura metodică și artistică pentru copii. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, această editură își stopează activitatea. Prin ordinul nr. 646 din 2 iulie 1946 emis de Sovietul de Miniștri al RSS Moldovenești a fost „restabilită” editura pedagogică „Școala sovietică” a Ministerului

de Învățământ al RSS Moldovenești [7, f. 1-3].

Un gen relativ nou pentru arta grafică din acea perioadă era cel de carte. Raisa Aculova, în lucrarea sa „Grafica de carte moldovenească”, menționează: „Dacă primele cărți tipărite la noi probează un arsenal destul de modest de procedee poligrafice, apoi în perioada postbelică apar deja ediții ornate nu numai cu coperte pictate, ci și cu ilustrații la text” [31, p. 6]. Principiul ilustrației de șevalet, practicat pe larg în acel timp în URSS, a cunoscut o dezvoltare și în Moldova.

Primul deceniu postbelic a fost tratat drept perioadă de acumulare a măiestriei profesionale, de devenire a manierelor profesionale și stilurilor de autor ale ilustratorilor [28, p. 7]. În anii postbelici, grafica de carte moldovenească s-a îmbogățit prin lucrările unor artiști care au venit din alte domenii și genuri ale artelor plastice: Boris Nesvedov – din artă teatrală, Leonid Grigorașenco – din grafică de șevalet [39, p. 3] ș.a.

Dacă e să ne referim la procesele artistice din RASS Moldovenească, vom aminti despre activitatea unuia dintre graficienii de referință din perioada sovietică, Evgheni Merega (1910-1979), care, după absolvirea facultății de arte plastice a Institutului Poligrafic din Harkov (1934) și obținerea specialității de artist constructor al producției poligrafice (designer), a colaborat cu Tipografia de Stat din Tiraspol. Din primele zile ale activității sale în Tiraspol (din 1936), el ia parte activă în viața tănărului colectiv de plasticieni din RASS Moldovenească. Colegii îl aleg președinte al comitetului organizatoric al Uniunii Artiștilor Plastici (1936-1940). Exerțând o intensă activitate obștească, Merega a reușit să continue creația și să-și perfecționeze limbajul artistic. Între 1939-1940, graficianul a colaborat cu ziarul „Moldova Socialistă” din Tiraspol. El se specializează în grafica de carte – ilustrează primele cărți moldovenești, tipărite la Tiraspol, povești moldovenești („Capra cu trei iezi”, 1937) ș.a. Din păcate, majoritatea acestor lucrări au pierit în timpul războiului. Din cele păstrate se poate vedea că artistul a folosit cu pricepere gama contrastelor negru-alb, înviorând-o, în unele cazuri, prin culori suculente [24, f. 68]. Printre cele mai bune dintre primele lucrări de referință în domeniul graficii de carte create de plasticianul Evgheni Merega în timpul activității la Tiraspol (RASS Moldovenească), critica timpului a evidențiat ilustrațiile la romanul „Mala Fadeta” de George Sand (traducere ucraineană, 1933, guașă), la culegerea de povești moldovenești, la povestirea „Зимовье на реке студёной” de D. Mamin-Sibireak (1937, tuș, guașă) și un frontispiciu, executat în

tehnica xilografurii (1935) [28, p. 5-8]. Dacă în primele sale lucrări se atestă o aderare la principiile de stilizare, atunci mai departe, către începuturile perioadei sovietice, se vor pronunța elementele specifice pentru maniera realistă.

Între 1940-1941, Merega activează în conducerea sectorului de construcție (actualmente numit design) al Editurii de Stat Moldovenești (Chișinău). Între 1950-1953, graficianul a fost secretarul responsabil al Comitetului organizatoric al Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească, Chișinău, membru al Comitetului de conducere. Din 1953 – președinte al Comisiei de cenzori și artist principal la editura „Școala sovietică”. În acea perioadă, în presă vor fi menționate ilustrațiile sale la „Povestiri” de Ion Canna (1953), care vor reflecta capacitatea artistului de a gândi sintetizat și a reda clar principalele repere [24, f. 68]. În perioada 1955-1958 Merega a lucrat în calitate de artist principal al Editurii Pedagogice și de Învățământ (Учпедгиз). Din 1958, a lucrat la revista satirică „Chipăruș”. În 1959 iarăși devine membru al Comitetului de conducere al UAP din RSS Moldovenească [18, f. 2-5]. Bazându-se pe experiența maștilor artei sovietice, Evgheni Merega va perfecționa desenul și compoziția, lucrând asupra ilustrațiilor la romanul «Господа Головлёвы» de M. Saltikov-Șcedrin [28, p. 7].

Critica timpului menționa că graficienii primului deceniu postbelic posedau un arsenal modest de cunoștințe și măiestrie necesare acestui gen de activitate plastică, adesea transformând imagini literare în cele vizuale într-un mod foarte timid și prea direct. Chipurile personajelor, lumea lor spiritală uneori cedau locul descrierii trăsăturilor exterioare și a faptelor acestora, iar adevărul artistic – caracterului documentalist al ilustrațiilor [28, p. 6, 7].

Grafica moldovenească postbelică s-a bazat pe tradițiile artistice anterioare într-o măsură mai mică decât pictura și sculptura. Precum remarca M. Gorki, compoziția fiecărei ilustrații trebuia să corespundă întocmai caracterului operei respective, artiștii urmând să analizeze profund opera literară, dar și să cunoască în mod detaliat epoca, aspectele caracteristice ale vieții sociale dintr-un anumit moment istoric, să știe a evidenția esența operei literare, a găsi procedeul de ilustrare convenit, accesibil maselor largi de cititori [36, p. 13].

O artistă care în perioada sovietică, practic, n-a reușit să se manifeste în calitate de grafician de carte a fost Valentina Neceaev (1909-1977). În fondurile Arhivei Naționale sunt păstrate câteva dosare cu grafica de carte ale artistei [3, f. 1-6; 4, f. 1-16; 5, f.1-10; 6, f. 1-9]. Din acestea constatăm o libertate de operare cu creionul, acuarela și tușul,

o perfectă manieră și tehnică realistă, cu simțul absolut al spațiului în reflectarea clarobscurului. În dosarul personal al Valentinei Neceaev, păstrat în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova [15, f. 1-63], sunt menționați depre activitatea ei în calitate de grafician de carte [15, f. 15]. În fișa personală a membrului Uniunii Artiștilor Plastici, la punctul nr. 29 (Căror domenii ale artelor plastice, genuri, feluri de materiale le dați prioritate), din start a fost menționată grafica pentru copii, creion, tuș, acuarelă. Totodată, este remarcat că artista a publicat grafica în revista pentru copii „Scânteia leninistă”, materialele didactice ale «Учпедгиз», afușul tehnic pentru Editura de Stat a RSS Moldovenești – 1949 [15, f. 15 verso]. Cu toate acestea, pe parcursul perioadei sovietice, artista va trece la arta decorativ-aplicată [15, f. 16 verso]. Elementele grafice vor pătrunde în decorul vaselor ceramice ale artistei, unele chiar vor deveni și adevărate ilustrații ceramice (anii 1950–1960). În colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei se păstrează vasul decorativ (1957) cu utilizarea motivului similar din povestea „Andrieș” de Emilian Bucov. De ar fi aceste imagini executate pe hârtie (probabil, inițial ele au existat și în asemenea formă, dar nu au fost păstrate), la nivel artistic ele ar putea concura cu ilustrațiile lui Boris Nesvedov la povestea omonimă.

După anul 1940, Boris Nesvedov (1903–1963) a simțit influența artei plastice sovietice. Deși un șir de ani în lucrările lui tot mai stăruia o oarecare tendință spre *decorativism*, dominant în creația sa va deveni anume realismul socialist [38].

Boris Nesvedov s-a impus în arta plastică moldovenească mai ales în domeniul graficii de carte. Lucrând ca ilustrator, el a reușit, totuși, să ocolească ilustrativitatea. După studierea profundă a artei manuscriselor vechi, el completează ideile autorului – prin imagini pregnante, creează o galerie impresionantă de chipuri de personaje în acțiune. Așa sunt ilustrațiile pentru „Andrieș” de Em. Bucov (1949, 1953). Unele ilustrații, la prima vedere, par a fi supraîncărcate de detalii, lucru pe care în timpul sovietic mulți graficieni începeau să-l evite, adresându-se mai ales ilustrațiilor tonale. Lumea imaginilor graficianului ne aduce în mijlocul unei fermecătoare feerii. Pornind de la tradițiile ilustratorilor ruși (Ivan Bilibin, Vladimir Favoriski), Boris Nesvedov le transpunea cu măiestrie în realitatea moldovenească. Orice erou este redat prin prisma povestitorului popular, orice scenă din poveste – ca o scenă din viață de toate zilele a poporului moldovenesc. Bogăția de elemente decorative își pierde rolul decorativ propriu-zis, devenind elemente organice din canavaa basmului popular [38].

Decorativismul și procedeele stilizării se îmbină iscusit cu conținutul fantastic al poveștii. Fiecare pagină a cărții este concepută decorativ. Frontispiciile, vinițele, chenarele se asociază conținutului textului. Majoritatea ilustrațiilor sunt lucrate cu peniță, pensulă și guașă [34, p. 114].

În Arhiva Națională a Republicii Moldova se păstrează recenzia criticului Kir Rodnin privind grafica de carte a lui Boris Nesvedov pentru povestea lui Emilian Bucov „Andrieș” [12, f. 1-10]. Cunoaștem că graficianul a mai revenit la ilustrarea acestei cărți și în 1953, dată scrisă și pe recenzia criticului Rodnin. Pentru noua ediție a cărții „Andrieș”, Boris Nesvedov a hotărât să introducă mai multe elemente grafice de decor. De aceea, alături de ilustrațiile în alb-negru și color, artistul a creat un șir de șmuțtitluri la capitole și diverse variante de frontispicii și vinițe. Năzuința graficianului de a crea o prezentare artistică cât mai bogată a găsit reflectare și în faptul că în partea de jos a ilustrațiilor orizontale sunt amplasate compoziții ornamentale (ca la Bilibin), iar șmuțtitlurile sunt rezolvate în formă de ilustrații la care se alătură textul ce explică conținutul capitolului. Toate procedeele respective contribuie la crearea caracterului monumental al ediției. Pentru perioada respectivă, prețiozitatea artistică a cărții trebuia să corespundă evenimentului istoric de aniversare a 30 de ani de la formarea RSS Moldovenești. Ilustrațiile în alb-negru sunt executate repetând stilistica gravurilor din miniaturile medievale moldovenești, iar cele color fac trimiteri la schițe scenografice pentru piesa omonimă tot create de Boris Nesvedov.

Trebuie să menționăm că prima prezentare artistică a poveștii „Andrieș” a apărut la Editura de Stat a Moldovei în 1948. Ilustrațiile au fost executate după V. Tauber, coperta de D. Badinter, prezentarea artistică de M. Ia. Dobrominski. În asemenea mod se lucra la o carte în secolele din trecut (sec. XVIII). După tehnică, ilustrațiile la această carte amintesc de litografii sau desenele în creion simplu, însă ele comportă tratarea epică, autentică și naivă, a dinamicii subiectului literar. Portrete de bărbat și femeie ale personajelor principali din poveste prin desenul pictural redau tipicul național al imaginilor artistice ale basmului moldovenesc sovietic. Documentele de arhivă atestă că Ioachim Postolachi, de asemenea, între anii 1952–1954, a executat schițe pentru povestea „Andrieș” de Em. Bucov [2, f. 1-6].

La 1 iunie 1945, Uniunea Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească era constituită din 16 titulari, printre care un grafician, Semion Polingher [20, f. 1]. Aproximativ în aceeași perioadă, în dosarele UAP, păstrate în Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, printre nume de artiști

temporar aflați peste hotarele Moldovei îi vom găsi pe pictorul și graficianul Iul Perahim, graficienii Iurie Bulat, Semion Polingher [20, f. 3].

Simion Polingher (1920-?)¹ s-a născut la 2 ianuarie 1920 în Chișinău. În 1922, din cauza circumstanțelor materiale, împreună cu părinții pleacă în România (București). Acolo el a trăit până la 9 august 1940, când s-a întors la Chișinău. În 1938 el a încheiat studiile medii la gimnaziul „Mihai Eminescu” din București, după ce a studiat arta grafică într-un atelier/studiou particular. În paralel, între anii 1939-1940 el a lucrat la editura „Scrisul românesc” în calitate de grafician și în redacțiile ziarelor „Jurnalul” și „Lumea românească”. La 9 august 1940 artistul s-a întors la Chișinău și a lucrat în atelierelor Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească pe lângă Direcția în problemele artelor. În aceeași perioadă, artistul a colaborat și cu Editura de Stat (Госиздат) din RSS Moldovenească [17, f. 1-13].

O biografie asemănătoare o avea și Zigfrid Polingher (1920–1985), născut în aceeași zi cu Semion Polingher, cu aceleași studii și activitate la București etc. Există părerea că, de fapt, este vorba despre una și aceeași persoană, aspect necercetat de autoarea textului de față. De asemenea, în august 1940, Zigfrid Polingher se va întoarce la Chișinău și va lucra în atelierelor Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească. Din octombrie 1944 până în 1948, artistul a lucrat în atelierul Fondului Plastic din RSS Moldovenească. Din 1948 a fost șeful secției de ilustrații la ziarul republican „Țăranul sovietic”. Din 1951 a lucrat redactor artistic la revista pionierească „Scânteia leninistă”. A fost membru al Uniunii Artiștilor Plastici (1941) și membru al Uniunii Jurnaliștilor (1958) [19, f. 4]. Din 1951 până la 1968 a avut funcția de redactor artistic în studioul revistei Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească. Tot din 1951 până în sfârșitul anilor 1960 a executat desenele satirice pentru revistele „Chipăruș” [19, f. 5; 10, f. 1-18], „Krokodil”, „Picher”, „Urzica”, „Eulenspiegel” și „Detghiz” [19, f. 12; 8, f. 1-9; 11, f. 1-23]. În 1969 s-a angajat ca artist plastic la ziarul „Viața satului”. În 1970 a absolvit Institutul Poligrafic din Moscova.

Pentru perioada anilor 1946-1951 a creației lui Zigfrid Polingher sunt caracteristice desenele pentru ziarul „Țăranul sovietic”, prezentate și la Expoziția de afiș și grafică de carte și de șevalet (1946–1951) [19, f. 5].

Între 1965–1971, artistul va studia la Institutul Poligrafic din Moscova, după care va obține specialitatea de grafician (prezentator artistic sau, conform limbajului contemporan, designer al producției de tipar) [19, f. 6]; conducătorul lucrării de licență i-a fost Gleb Timofeevici Goroșenko [19, f.

52]. În ultimii ani de viață, Zigfrid Polingher a activat în calitate de redactor-șef al redacției Enciclopediei Sovietice Moldovenești. S-a manifestat în calitate de traducător din limba rusă în română. Își mai încerca puterile în arta de a scrie poezii [9, f. 1]. În perioada sovietică, o atenție deosebită s-a atras lucrărilor lui satirice și afișelor cu aspect politic și social ale timpului [19, f. 47, 52-55, 63].

O personalitate reprezentativă în arta plastică din perioada postbelică, cu adevărat talent și măiestrie de desenator, posedând abilități de improvizator, care printre primii s-a adresat căutărilor tipicului național (tipajelor), a fost Leonid Grigorașenco (1924–1995), artist al poporului din RSS Moldovenească (1963), membru corespondent al Academiei de Arte Plastice din URSS (1958), laureat al Premiului de Stat al RSS Moldovenești [33, p. 3-80]. Leonid Grigorașenco s-a născut în familia unui funcționar poștal în orașul Kotovski, regiunea Odesa, și-a petrecut copilăria și adolescența la Tiraspol. Primele cunoștințe despre artă le-a primit în Studioul de pictură și desen condus de Aleksandr Foinițki. În anii 1936, 1937 și 1939, Grigorașenco a fost menționat cu premii la concursurile unionale de desen, ceea ce i-a oferit posibilitatea de a pleca la Moscova, a vizita muzeele și atelierelor maeștrilor marcanți. Desenele lui au fost înalt apreciate de criticul de artă Igor Grabar [33, p. 5]. El a făcut studii în actualul Colegiu Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, pe atunci Școala de arte plastice, la pictorul August Baillayre (1879–1961).

Din 1947 Leonid Grigorașenco a început să se manifeste în calitate de ilustrator. Desenele lui se publicau în reviste republicane precum „Scânteia leninistă” și în ziarele „Юный ленинец” / „Tânărul leninist” și „Молодёжь Молдавии” / „Tinerimea Moldovei” [34, p. 105]. În același an, el a executat ilustrațiile în acuarelă la povestirea „Мишутка Налимов” de A. Tolstoi. Abordarea principiilor proprii tablourilor de gen, precizia în alegerea gesturilor și pozițiilor personajelor în cadrulul interioarelor redate realist amintesc de tablourile în ulei ale maeștrilor ruși ai picturii de gen Ilia Repin și Pavel Fedotov. Cunoașterea perfectă a desenului în aplicarea metodelor și tehnicilor de lucru în acuarelă îi permitea lui Leonid Grigorașenco să accentueze dinamismul faptelor descrise în text. Totodată, mimica și gesturile eroilor reflectă senzația absurdității fatale și a lipsei de sens în totul ce este legat de existența umană, parcă îndemnând pe spectator a cugeta la tema simbolicului și absurdului în tratările narațiunii în artă.

Între anii 1948–1949, Grigorașenco s-a afirmat în arta plastică moldovenească cu lucrările de

șevalet [34, p. 105]. În cadrul analizei metodei de creație a lui Leonid Grigorașenco trebuie să menționăm diapazonul foarte larg de teme în creația acestui artist, care se adresa și tematicii istorico-revoluționare, și problematicii patriotico-militare. În lucrările sale de șevalet, Grigorașenco atinge straturi întregi ale culturii, tindea spre reconstituirea unor pagini din istoria seculară a popoarelor. Dar și în procesul de lucru asupra graficii de carte, aceste experiențe i-au servit foarte mult.

Un loc important în arta moldovenească a graficii de carte și de șevalet din anii '50 ai secolului al XX-lea aparține ilustrațiilor lui Leonid Grigorașenco la nuvela lui Aleksandr Pușkin „Dubrovski” (1951) și ilustrațiilor pentru cărțile scriitorilor moldoveni: „Cuvântul mamei” de Petrea Cruceniuc (1950), „La Nistru” de Ion Canna, „Zorile” de Iacob Cutcovețchi ș.a. Valoarea acestor lucrări constă în iscusința desenului, în dinamismul compozițiilor, caracterul original al chipurilor personajelor.

Aspirația spre descrierea autentică a vieții în creația lui Grigorașenco a fost constantă. Multe compoziții ale lui, realizate după principiul narativ, conțin amănunte și detalii din viață. Crearea lucrărilor a fost precedată de o amplă muncă de pregătire, care continua până la finalizarea compoziției. Artistul alegea cu multă migală mobila, obiectele de trai, decorul, ornamentul, căuta mediul ambiant, care să corespundă coloritului și stilului timpului, detalii de arhitectură, motive din natură [33, p. 6]. Anume astfel de căutări ulterior se transformau în schițe de ilustrații pentru cărți. Chiar și cele din anii 1950, aflate la Muzeul Național de Artă al Moldovei, executate în tuș cu penița, se apropie de crochiuri din natură. Însă narativitatea acestor lucrări, elementul de gen, caracteristic, în primul rând, compozițiilor acestora, dar și finalitatea plastică și tehnică le deosebește mult de crochiuri obișnuite executate în mod rapid.

Printre ilustrațiile la „Dubrovski” se disting „La cotețul de câini al lui Troekurov”, „Sosirea lui Vladimir Dubrovski la moșia tatălui său”, „În cetatea din pădure”, „Înainte de atac”, „Atacul trenului de nuntă al lui Vereiski” etc. [34, p. 108]

Interesante sunt ilustrațiile lui Grigorașenco la culegerea de poezii a lui Petrea Cruceniuc „Cuvântul mamei” (1950). Artistul a zugrăvit într-un șir de ilustrații originale imaginea mamei-moldovence, năzuințele și faptele căreia sunt întrutotul consacrate vieții pașnice [34, p. 109]. Metoda de creație a lui Leonid Grigorașenco se deosebește prin desenul ager, hașurat întrerupt, prin tehnica de acuarelă bogată în nuanțe și semitonuri picturale, prin tendința spre desăvârșirea formei [29, p. 7].

La dezvoltarea artei graficii de carte din

Moldova în anii '50, o contribuție aparte aparține creației lui Ilia Bogdesco. Ilustrațiile acestui autor au servit drept exemplu de realizare cu adevărat iscusită a prezentării artistice a cărții. Ilia Bogdesco (1923, Butuceni, raionul Râbnîța – 2010, Sankt Petersburg) a fost artist al poporului din URSS (1963) și membru al Academiei de Arte Plastice din URSS (1988). Studiile de specialitate le-a făcut la Institutul „Ilia Repin” din Sankt Petersburg (1951), fiind ghidat de renumiții maeștri ai graficii sovietice Konstantin Rudakov (1891–1949), Ghennadi Epifanov (1900–1985) și Serghei Priselkov (1892–1959), care i-au cultivat respectul față de tradițiile artei universale realiste și i-au însuflat spiritul de independență în conștientizarea fenomenelor vieții [32, p. 5]. Din 1961 Bogdesco timp de trei ani a lucrat fiind artistul principal al editurii „Cartea moldovenească” [25, p. 54-55].

Bogdesco a debutat în 1952 cu seria de ilustrații la „Sorocinskaia iarmarka” a lui Nikolai Gogol (1951), care a constituit și lucrarea lui de licență [27, p. 3-69]. Această serie cu mare priză la public a accentuat caracteristicile esențiale proprii creației sale ulterioare. În ea s-a resimțit interesul lui Bogdesco pentru cotidian și caractere umane, capacitatea de a le prezenta cu umor fin și predilecție pentru romantism. Executând multe desene preventive din natură, Bogdesco a creat o galerie de portrete frumoase cu tipaje omenești observate din viață cotidiană. Create într-o manieră liberă în acuarelă neagră (sau tuș) prin diverse procedee, ele sunt laconice și emotive. În desenele lui lucrate cu iscusință se observă o contemplare a imaginilor cu simplitate și naivitate identică tratării lui Gogol. Însă se percepe și o atitudine personală de autor, o viziune a graficianului față de personajele lui Gogol. Ilustrațiile pentru „Sorocinskaia iarmarka” oferă o tratare originală a chipurilor descrise de Gogol, accentuează umorul și lirismul acestora, înlesnind înțelegerea mai profundă a ideilor marelui scriitor [30, p. 180]. În lucrările lui Ilia Bogdesco s-au reflectat căutările ideatice-artistice ale graficienilor sovietici în domeniul prezentării artistice a cărților. Ilustrând operele scriitorilor ruși sovietici și moldoveni, creând prezentarea artistică și design (pe atunci construire artistică), Ilia Bogdesco a rezolvat un șir de sarcini dificile specifice perioadei sovietice, contribuind mult la dezvoltarea calității artei cărții moldovenești [28, p. 13]. În lucrul asupra ilustrațiilor la „Sorocinskaia iarmarka” artistul s-a bazat pe metoda de șevalet și maniera tonală specifică acesteia, realizând un plan narativ de ilustrare a povestirii. Tratănd caracteristici specifice imaginilor și tipajelor, artistul găsește mijloace

artistice adecvate. Aplicarea iscusită a hașurilor și liniilor accentuează trăsăturile grotesce. Și, totuși, în ilustrațiile sale Ilia Bogdesco ocolește apropierea de caricatură grotescă, fiindcă toate personajele desenate sunt destul de realiste. În arta plastică rusă sovietică nu există atât de multe portrete ale lui N.V. Gogol. Spre lauda tânărului pe atuci Bogdesco, portretul în acuarelă al lui Gogol pentru frontispiciul cărții a fost atribuit celor mai bune [28, p. 15-16]. Pregătind materialele din natură, graficianul a petrecut timp de o lună și jumătate la Sorocinți. Din desenele lui executate la Sorocinți, drept cele mai reușite artistul a calificat chipurile lui Cerevik și al cumătrului Țibulea [25, p. 45-47]. În comisia de la susținerea tezei de licență a lui Ilia Bogdesco au fost prezenți: M. Kuprianov din „Kukrîniksi”, E. Kibrik, K. Burov din „Goslitzdat” (Editura de Literatură de Stat) și alți artiști plastici de referință. Le-a plăcut lucrarea lui Bogdesco și au hotărât s-o editeze, mai ales că peste un an se aniversau 100 de ani de la trecerea în neființă a lui N. Gogol. De asemenea, o parte din desenele lui Bogdesco a fost publicată în revista „Ogoniok”, ca „exemplu al graficii sovietice contemporane”, și tânărul artist îndată a devenit membru titular al UAP din URSS, caz rarism pentru acele timpuri [25, p. 47].

În aceeași manieră și cu același succes Ilia Bogdesco a creat desenele pentru povestirile lui Dmitri Mamin-Sibireak (1952) [30, c. 180]. Asupra ilustrațiilor la această carte el a lucrat în Vologda, petrecând o lună în satul Voskresenskoe. Mai apoi a umblat prin sate apropiate, intrând în case, desenând pe țărani, interesele lor, obiectele de uz casnic etc. [25, p. 47]

Se consideră că realismul socialist a atins maturitatea sa în anii 1948–1952. Deja în primele expoziții din 1947–1950 se etalau lucrări remarcate prin tendințe spre reflectarea conținutului ideatic generalizat și expresivitatea plastică a creației, spre conștientizarea principiilor de bază ale realismului socialist [14, f. 12].

În 1951 a fost inaugurată *Expoziția de afiș, grafică de carte și de șevalet* (1946-1951) [37, p. 1-29]. Grafica de carte a fost evidențiată în catalog prin ilustrațiile lui Leonid Grigorașenco la culegerea de poezii a lui Petru Cruceciuc „Cuvântul mamei”; Aleksandr Neforosov (1922–1995) „Cuvântarea lui Ceapaev la un miting” (cartea „Ceapaev” a lui Dmitri Furmanov); Evgheni Merega („Господа Головлёвы” de Mihail Saltîkov-Șcedrin); Boris Șirokorad (1907–1998) („Ревизор” de Nikolai Gogol și „Мои университеты” de Maxim Gorki). Ilustrațiile la „Ревизор” continuă principiile plastice abordate de Dmitri Kardovski, care a ilustrat această carte în 1933. Boris Șirokorad tindea spre

însușirea principiilor clasiciste ale ilustrării cărților, utilizând procedeele picturii de șevalet (desenele la poemul lui A. Pușkin „Țigani” (1949, sos) și la povestea lui M. Gorki „Мои университеты”). Ulterior Boris Șirokorad va trece la genul satirei politice.

Aceleași tendințe se vor atesta și în ilustrațiile lui Iacob Averbuh la opere alese ale lui C. Stamati-Ciurea (1951, hârtie, tuș) [28, p. 7], „Buzduganul fermecat” de Liviu Deleanu (1951, guașă) de Ioachim Postolachi. Datele de arhivă descoperă informații că Iacob Averbuh a lucrat în grafică de carte doar câțiva ani [16, f. 2], pe când Ioachim Postolachi a colaborat cu editurile moldovenești din 1946 până în 1960 (ambii artiști vor trece la alte domenii).

Cum menționa critica timpului, analiza artei grafice moldovenești sovietice din primul deceniu postbelic demonstrează că în acea perioadă s-a încheiat procesul de devenire a acestuia și a început etapa maturității, acumulării măiestriei profesionale și ideatice [30, p. 183]. În 1952 s-a desfășurat *Expoziția de primăvară a creației artiștilor plastici moldoveni* [26, p. 1-29]. În cadrul ei au fost expuse lucrări de artă plastică realizate între sfârșitul anului 1951 și mai 1952, dar n-au fost etalate opere vaste. Numeroase exponate erau în stadiu de lucru, schițe la tablouri, grafică sau sculptură etc. Din cele 10 lucrări reproduse în catalogul expoziției, cel mai complet este reflectat domeniul graficii, cu nume de referință sus-remarcate.

De fapt, grafica era menită să reflecte cât de operativ posibil realitatea sovietică, astfel încât graficienii aveau acces la temele pe care pictorii nu le abordau. Totuși, grafica sovietică moldovenească a fost apreciată drept restanțieră la capitolul progres: „...graficienii noștri au o evoluție mai lentă decât pictorii noștri, sculptorii și artiștii aplicaționiști” [13, f. 41]. Cu toate acestea, pe atunci se considera că cele mai importante cerințe înaintate în fața ilustratorilor literaturii clasice – descoperirea sentimentelor reale, a trăirilor și relațiilor dintre personaje, restaurarea locului și timpului, bazate pe studierea particularităților epocii (cu unele excepții) – deocamdată nu erau realizate la nivelul convenit și nu erau conștientizate adecvat de către reprezentanții graficii sovietice moldovenești [13, f. 41].

În acea perioadă a anilor 1940–’50, în întreaga artă grafică sovietică formele desenului tonal cu acuarelă neagră și cărbune, prin care se executau majoritatea desenelor tematice lucrate în serie, deja încetau să satisfacă consumatorii artelor. În locul lor apăreau, mai mari după dimensiuni, guașele color și acuarelele, care alcătuiau seriile grafice ce atrăgeau atenția publicului [35, p. 229]. Astfel, se va pregăti și un teren pentru apariția unor tendințe și tehnici

noi de aplicare a materialelor în arta graficii de carte. Va fi mai des abordată gravura și un gen al acesteia precum este stampa.

În anii 1940, și la Moscova, și la periferii către stampă s-au adresat mulți artiști tineri, ce au alcătuit o generație întregă de maeștri ai stampeii sovietice, cu un număr mare de nume de referință. Și, totuși, evoluția stampeii sovietice cunoaște etapele ei consecutive. Artiștii noștri încercau să corespundă acestor adieri ale timpului. Îndeosebi se evidențiază conținutul contemporan al stampelor. Însă deosebirea constă în faptul că în lucrările anilor 1940 și 1950 simțul contemporaneității se combina cu susținerea idealului romantic al construcțiilor industriale urbanistice și energiei patosului impetuos.

Note

¹ Există părerea că Simion și Zigfrid Polingher sunt, de fapt, una și aceeași persoană. Însă nu am găsit date documentare ce ar verifica sau ar preciza această părere. Cele două dosare studiate se află în arhive diferite și nu pot confirma ipoteza respectivă.

Referințe bibliografice

1. ANRM, F. 1401, inv. 1, d. 1-207. Кишинёвская типография. / Kishinevskaya tipografiya.
2. ANRM, F. 2919, inv.1, d. 5, 6 f.
3. ANRM, F. 2945, inv.1, d. 34, f. 1-4.
4. ANRM, F. 2945, inv.1, d. 35, f. 1-16.
5. ANRM, F. 2945, inv.1, d. 36, f. 1-10.
6. ANRM, F. 2945, inv.1, d. 37, f. 1-9.
7. ANRM, F. 3054, inv.1. [1947-1959], f. 1-3.
8. ANRM, F. 3346, inv. 1, d. 35, 9 file, 9 documente.
9. ANRM, F. 3346, inv. 1, f. 1.
10. ANRM, F. 3346, inv. 1, d. 25, 18 file, 18 documente.
11. ANRM, F. 3346, inv. 1, d. 28, 23 file, 23 documente.
12. ANRM, F. 3169, inv. 1, d. 190, f. 1-10. К. Роднин. Рецензия на художественное оформление сказки «Андрюш» Е. Букова, исполненное художником Б. Г. Несведовым. Машинопись с правкой. Кишинёв, декабрь 1953 г. К. Rodnin. / Retsenziya na khudozhestvennoe oformlenie skazki «Andriush» E. Bukova, ispolnennoe khudozhnikom B. G. Nesvedovym. Mashinopis' s pravkoy. Kishinev, dekabr' 1953 g.
13. AOSPRM, F. 2906, inv. 1, d. 83, f. 41.
14. AOSPRM, F. 2906, inv. 1, d. 147, f. 12.
15. AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 62, 52 f. Союз Художников СССР. Сектор кадров. Личное дело №20, Нечаева. / Soyuz Khudozhnikov SSSR. Sektor kadrov. Lichnoe delo №20, Nechaeva.
16. AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 107, f. 2.
17. AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 37, 1-13 f.
18. AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 61, 87 f., Союз художников Молдавии, Мерега. Личное дело №47, f. 2-5. / Soyuz khudozhnikov Moldavii, Merega, Lichnoe delo №47, f. 2-5.
19. AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 84, f. 1- 63.
20. AOSRM, F. 2906, inv. 1, d. 13, f. 1.
21. Colesnic Iu. Chișinăul din amintire. Chișinău: Grafema Libris, 2011, 516 p.
22. <http://chisinaul.blogspot.com/2012/04/tipografia-eparhiala-din-chisinau-1814.html> (vizitat 14.03. 2015)
23. <http://erizanu.cartier.md/editori-i-tipografi-2013.html> (vizitat 15.02. 2014)
24. Livșiț M. Un drum de creație. (articol păstrat în AOSPRM, F. 2906, inv. 3, d. 61, 87 f., Союз художников Молдавии, Мерега, Личное дело №47, f. 68. / Soyuz khudozhnikov Moldavii, Merega, Lichnoe delo №47, f. 68.
25. Богдеско И. Круг за кругом. Составитель Багирова Н. Кишинёв: Monarch, 2014, 135 с. / Bogdesko I. *Krug za krugom*. alcătuitor Bagirova N.) Kishinev: Monarch, 2014, 135 p.
26. Весенняя выставка произведений художников Молдавии. Кишинёв: Партийное издательство ЦК КП (б) Молдавии, 1952, 29 с. / Vesennaya vystavka proizvedeniy khudozhnikov Moldavii. Kishinev: Partiyное izdatel'stvo TsK KP (b) Moldavii, 1952, 29 p.
27. Гоголь Н. В. Сорочинская ярмарка. Москва: Гослитиздат, 1952, 69 с. / Gogol' N. V. Sorochinskaya yarmarka. Moscow: Goslitizdat, 1952, 69 p.
28. Гольцов Д. Книжная графика советской Молдавии. Международная выставка книг, посвящённая 100-летию со дня рождения В. И. Ленина. Москва. ПК и О «Сокольники», 15 апреля – 5 мая 1970 года. Республиканское управление рекламы «Тимпул». Кишинёвская типография №2 Полиграфпрома Госкомитета Совета Министров Молдавской ССР по печати, 1970, 40 с. / Gol'tsov D. Knizhnaya grafika sovetsoy Moldavii. Mezhdunarodnaya vystavka knig, posvyashchennaya 100-letiyu so dnya rozhdeniya V. I. Lenina. Moskva. PK i O «Sokol'niki», 15 aprelya – 5 maya 1970 goda. Respublikanskoe upravlenie reklamy «Timpul». Kishinevskaya tipografiya №2 Poligrafproma Goskomiteta Soveta Ministrov Moldavskoy SSR po pechati, 1970, 40 p.
29. Гольцов Д. Д. Арта пластикэ а Молдовеи Советиче. Кишинэу: Тимпул, 1987, 248 п. / Gol'tsov D.D. Arta plastike a Moldovey Sovetice. Kishinev: Timpul, 1987, 248 p.
30. Гольцов Д. Д., Зевина А. М., Лившиц М. Я., Роднин К. Д., Чезза Л. А., Эльтман И.С. Искусство Молдавии. Очерки истории изобразительных искусств Молдавии. Кишинёв: Карта молдовеняскэ,

1967, 316 p. / Gol'tsov D. D., Zevina A. M., Livshits M. Ya., Rodnin K. D., Chezza L. A., El'tman I. S. *Iskusstvo Moldavii. Ocherki istorii izobrazitel'nykh iskusstv Moldavii*. Kishinev: Kartia moldoveniaske, 1967, 316 p.

31. Графика де карте молдовеняскэ. Алкэтуитор Раиса Акулова. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986, 180 п. / Grafika de karte moldovenyaske. (alcătuitor Raisa Akulova). Kishinev: Literatura artistike, 1986, 180 p.

32. Илья Богдеско. Иллюстрация. Каллиграфия. Станковая графика. Рисунок. Монументальное искусство. Автор вступительной статьи, аннотаций и составитель альбома Д. Д. Гольцов. Москва: Советский художник, 1987, 148 с. / И́ля Богдеско. Иллюстрация. Каллиграфия. Станковая графика. Рисунки. Монументальное искусство. (text, adnotation and composition by D. D. Gol'tsov). Moscow: Sovetskiy khudozhnik, 1987, 148 p.

33. Л.П. Григорашенко. Каталог лекспозицией. Кишинёв: Тимпул, 1986, 80 с. Составитель Р. П. Петрашишина. Автор вступительной статьи Д. Д. Гольцов. / L. P. Grigorashenko. Katalogul ekspozitsiei. Kishinev: Timpul, 1986, 80 p. alcătuitor R. P. Petrashishina, autor D. D. Gol'tsov).

34. Лившиц М., Чезза Л. Изобразительное искусство Молдавии. Кишинёв: Шкоала советикэ, 1958, 227 с. / Livshits M., Chezza L. *Izobrazitel'noe iskusstvo Moldavii*. Kishinev: Shkoala sovetike, 1958, 227 p.

35. Павлов П. А., Журавлёв А. М., Морозов

А. И., Ягодковская А.Т., Шмидт И. М., Поспелов Г. Г. (ответственный редактор Поспелов Г. Г.). *Очерки истории советского искусства. Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика*. Москва: Советский художник, 1980, 263 с. / Pavlov P. A., Zhuravlev A. M., Morozov A. I., Yagodovskaya A. T., Shmidt I. M., Pospelov G. G. (otvetstvennyy redaktor Pospelov G. G.). *Ocherki istorii sovetского iskusstva. Arkhitektura. Zhivopis'. Skul'ptura. Grafika* Moscow: Sovetskiy khudozhnik, 1980, 263 p.

36. Препелицэ М. Фэгашуриле креацией. În: „Культура Молдовей”, № 39 (1315), 26 септемврие, 1970, п. 13. / Prepelitse M. Fegashurile kreatsiei. În: „Kultura Moldovey”, № 39 (1315), 26 septembrie, 1970, p. 13.

37. Роднин К. Выставка плаката, книжной и станковой графики (1946–1951). Кишинёв: Партийное издательство ЦК КП (б) Молдавии, 1952, 29 с. / Rodnin K. *Vystavka plakata, knizhnoy i stankovoy grafiki (1946–1951)*. Kishinev: Partiynoe izdatel'stvo TsK KP (b) Moldavii, 1952, 29 p.

38. Рэуту Г. Пе каля реализмулуй. Expoziția jubiliară a lui V. Iu. (G.) Nesvedov. În: „Культура Молдовей”, 26/III-1963 г. / Reutu G. *Pe kalya realizmuluy. Expoziția jubiliară a lui V. Iu. (G.) Nesvedov*. În: „Kultura Moldovey”, 26/III-1963.

39. Художники молдавской советской книги. Брынзей Б. (составитель). Кишинёв: Лумина, 1977, 104 с. / Hudozhniki moldavskoy sovetsoy knigi. (alcătuitor Brynzev B.). Kishinev: Lumina, 1977, 104 p.

Evgheni Merega (1910–1979). Ilustrație la „Gospoda Golovlevi” de M.E. Saltikov-Şcedrin. Revenirea lui Stioпка-balbes în satul natal. Aproximativ anii 1946–1951

Iacob Averbuh (1922–1998). Ilustrație la „Fabulele” de I. A. Krilov (Editura „Gosizdat”), 1952/1953.